

Η ΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Αναστασία Δημητρακοπούλου

Δρ. Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ-Επιστημονικό Προσωπικό ΑΣΠΑΙΤΕ

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία θα μελετήσουμε συγκριτικώς τις απόψεις περί δημοκρατίας του Δημοκρίτου και του Αριστοτέλους. Οι προτάσεις του Δημοκρίτου επέδρασαν στο έργο του Αριστοτέλους και συνέβαλαν στην διαμόρφωση της θεωρίας του περί δημοκρατίας και συγκεκριμένα το είδος, που αναφέρει στα *Πολιτικά*, 1291 b. Βεβαίως στο υπό διερεύνηση ζήτημα, υφίστανται πολλές ομοιότητες, αλλά και σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο φιλοσόφων. Για παράδειγμα, ο Σταγίριτης δεν απεδέχθη την πρόταση του Δημοκρίτου ότι ο άνθρωπος δεν γεννήθηκε κοινωνικό ον, αλλά έγινε. Επιπλέον, θεωρεί ότι οι περισσότεροι εκ των πολιτών έχουν την δυνατότητα να αναλάβουν την εξουσία, δηλαδή δεν αποκλείει, όπως ο Αριστοτέλης, τον λαό ούτε τον φοβάται. Ωστόσο και οι δύο φιλόσοφοι επιτάσσουν την προτεραιότητα του δημόσιου συμφέροντος, προκειμένου να κυβερνάται σωστά η πολιτεία.

Λέξεις κλειδιά: Δημοκρατία, πόλις, πολίτης, ευδαιμονία, πολίτευμα.

Εισαγωγή

Ο Δημόκριτος γεννήθηκε στα Άβδηρα της Θράκης το 460 π.Χ. και απεβίωσε το 370 π.Χ.. Ο φιλόσοφος ασχολήθηκε, εκτός από την φυσική και με ζητήματα, που αφορούσαν την κοινωνία, την ηθική και την πολιτική· μάλιστα σώζονται 220 αποσπάσματα, τα οποία αναφέρονται σε θέματα ηθικής και αποτελούν δύο συλλογές, το *Άνθολόγιον* του Στοβαίου και το *Δημοκράτους Γνώμαι*, χωρίς, όμως, να γνωρίζουμε κατά πόσο απηχούν τις πραγματικές απόψεις του φιλοσόφου (Taylor, 2005).

Σε αυτό το σημείο κρίνουμε αναγκαίο να προβούμε σε δύο επισημάνσεις. Η πρώτη αφορά την διαφωνία μεταξύ των μελετητών, αναφορικώς με την ύπαρξη συστηματικότητας στο έργο του Δημοκρίτου. Ο J. Barnes λέγει ότι, εάν κάποιος προσδοκά να ανακαλύψει στο έργο του Δημοκρίτου μία συστηματική ηθική φιλοσοφία και την σύνδεση αυτής με την φυσική φιλοσοφία θα απογοητευθεί, ενώ ο K. Τσάτσος υποστηρίζει ότι στα κείμενα του Δημοκρίτου δεν υφίσταται η διατύπωση

νέων ιδεών (Barnes 2000⁵, Τσάτσος 2005⁹), ωστόσο ο A. Kenny (2004¹) διατείνεται ότι ο φιλόσοφος ανέπτυξε μία συστηματική ηθική. Μία δεύτερη επισήμανση που θέλουμε να κάνουμε αναφέρεται γενικώς στον τρόπο προσεγγίσεως του έργου των Προσωκρατικών φιλοσόφων από τον Αριστοτέλη. Ο H. Cherniss (1971) επισημαίνει ότι ο Αριστοτέλης έχει μελετήσει τα κείμενα των Προσωκρατικών φιλοσόφων, αλλά οι αναφορές του προς αυτούς δεν ενέχουν την διάσταση της ιστορίας της προσωκρατικής φιλοσοφίας ή δεν είναι δυνατόν να την εκλάβουμε κατ' αυτόν τον τρόπο. Ο Σταγίριτης δεν είναι δοξογράφος, αλλά φιλόσοφος, ο οποίος χρησιμοποιεί ως υλικό για την δημιουργία της δικής του φιλοσοφικής θεωρίας τις απόψεις των προγενεστέρων. Επομένως, το έργο του Αριστοτέλους δεν αρμόζει να αντιμετωπίζεται ως πηγή για την πληροφόρηση σχετικά με τις θεωρίες των Προσωκρατικών φιλοσόφων.

Οι απόψεις του Δημοκρίτου και του Αριστοτέλους για την δημοκρατία

Εντός αυτού του πλαισίου θα επιχειρήσουμε να μελετήσουμε τις απόψεις περί δημοκρατίας του Δημοκρίτου, την επιρροή τους στην διαμόρφωση της πολιτικής θεωρίας του Αριστοτέλους, καθώς και τα σημεία διαφοροποίησής τους.

Καταρχάς, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι ο όρος δημοκρατία, όπως ενεμφανίσθη τον 5^ο αι. π.Χ. στην Αθήνα, είχε διαφορετική σημασία εν σχέσει προς τους σύγχρονους Έλληνες. Από την μία η έννοια λαός ήταν στενότερη από ό,τι είναι για εμάς, διότι δεν συμμετείχαν οι δούλοι και οι γυναίκες, ενώ από την άλλη ο λαός απολάμβανε ευρύτερη συμμετοχή στις πολιτικές λειτουργίες, διότι είχε ενεργή συμμετοχή και δεν υπήρχαν αντιπρόσωποι (Wolf, 1991). Ειδικότερα, όσον αφορά τις αντιλήψεις του Δημοκρίτου για την δημοκρατία, όπως όλοι οι πολιτικοί στοχαστές και φιλόσοφοι στην Αρχαία Ελλάδα, θεωρεί ότι η πολιτική είναι κτήμα όλων των πολιτών και όχι μόνο ενός τμήματος εξ αυτών, ως εκ τούτου επιβάλλεται να διδάσκεται σε όλους, διότι η διοίκηση του κράτους αφορά το σύνολο των πολιτών. Η πολιτική αναδεικνύεται ως η προεξέχουσα τέχνη, εφόσον ασκείται ορθώς και κατευθύνει το κράτος και προσωπικώς τους πολίτες στην ευημερία: «Δημόκριτος μὲν παραινεί τὴν τε πολιτικὴν τέχνην μεγίστην οὖσαν ἐκδιδάσκεσθαι καὶ τοὺς πόνους διώκειν, ἀφ' ὧν τὰ μεγάλα καὶ λαμπρά γίνονται τοῖς ἀνθρώποις» (Δημόκριτος, *Απ. 157*). Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Δημόκριτος αντιλαμβανόταν την πόλη ως ένα εργοτάξιο, όπου όλοι οι πολίτες, ακόμη και οι πολιτικοί, παρουσιάζονται κάθε πρωί, όπως ο ήλιος του Ηρακλείτου με νέα σχέδια και διάθεση για εργασία, αποβλέποντας στο καλό το δικό τους και της πατρίδος τους: «ὡς φησι Δημόκριτος νέα ἐφ' ἡμέρη φρονέοντες ἄνθρωποι τῇ προς ἀλλήλους ὀρμῇ καθάπερ ἀρτήματι συντόνω σπασθέντος ἄλλος ἀλλαχόθεν ἐπίτάς πράξεις ἀνίστανται» (Δημόκριτος *Απ. 158*, Παπαδόπουλος 1974).

Κατά τον Δημόκριτο, ο άνθρωπος δεν γεννήθηκε κοινωνικό ον, αλλά έγινε, πράγμα που σημαίνει ότι θεωρεί τον άνθρωπο αναπόσπαστο κομμάτι της φύσεως, που υπακούει στους γενικούς νόμους της τελευταίας. Όμως, κατ' αυτόν τον τρόπο, τον αντιμετωπίζει μόνο ως βιολογικό ον, διακρίνοντας τον άνθρωπο-κοινωνικό ον από την φύση. Η ανθρώπινη κοινωνία είναι ένας δεύτερος κόσμος, ένας μικρόκοσμος, ο οποίος, όπως ο μέγας κόσμος, εμφανίστηκε σε μια ορισμένη περίοδο (Δημόκριτος, *Απ.* 34). Τις προαναφερθείσες πληροφορίες τις δίδει ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, ο οποίος λέγει ότι οι πρώτοι άνθρωποι επιβίωναν υπό δύσκολες συνθήκες, διότι δεν είχαν ανακαλύψει την φωτιά, δεν είχαν σπίτια, δεν αποθήκευαν τροφές κλπ., γεγονός που τους οδηγούσε τον χειμώνα στον θάνατο. Σταδιακώς ανακαλύφθηκε η φωτιά και ό,τι απαιτείται για την συντήρηση του ανθρώπινου γένους. Η χρεία υπήρξε δάσκαλος των ανθρώπων και κατήθυνε τον άνθρωπο στην μάθηση του κάθε πράγματος έχοντας ως συνεργούς το λογικό, την εξυπνάδα και τα χέρια του. Οι άνθρωποι συνειδητοποιούν ότι μόνον εντός της οργανωμένης κοινωνίας θα ωφεληθούν από την ύπαρξη των καινοτομιών και των αλλαγών, που θα υπάρξουν εν πρώτοις σε υλικό επίπεδο, πράγμα που στην παρούσα φάση προέχει και έπονται τα υπόλοιπα. Στο *Απόσπ. Β 252*, ο Δημόκριτος επισημαίνει ότι το ύψιστο αγαθό είναι η ευημερία της πόλεως, αν αυτή διαφυλάσσεται, κάθετί διαφυλάσσεται, όταν αυτή καταστρέφεται, κάθετί καταστρέφεται. Δηλαδή εξάρει την σταθερή κοινότητα ως αναγκαία προϋπόθεση για την επίτευξη της ευημερίας (Taylor, 2005).

Ο Αριστοτέλης αντιθέτως λέγει ότι ο άνθρωπος είναι πολιτικό και κοινωνικό ον εκ φύσεως, ενώ αυτός, ο οποίος ζει μόνος είναι είτε θεός είτε θηρίο, υπονοώντας ότι, όταν διαβιεί με τους άλλους, ευρίσκεται μεταξύ των δυο άκρων. Η πόλις αποσκοπεί στην απάλειψη των ιδιοτήτων, που χαρακτηρίζουν ένα θηρίο και επιδιώκει την επίτευξη ενός βίου, που κατευθύνει, όσο είναι εφικτό στην θέωση (Αριστοτέλους *Πολιτικά*, Α 2, 1253 a 1-4, Μικρογιαννάκης 2010⁶).

Η κοινή διαβίωση επιτάσσει την ύπαρξη νόμων, ούτως ώστε να διασφαλιστεί η αρμονική συνύπαρξη των πολιτών από τα μέλη της κοινότητας, τα οποία προέτασσαν το ατομικό συμφέρον και στρέφονταν εναντίον του κοινού καλού: «οὐκ ἂν ἐκώλυνοί νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίην ἐξουσίην, εἰ μὴ ἕτερος ἐλυμαίνετο» (Δημόκριτος, *Απ.* 245). Οι ανωτέρω αντιλήψεις διαπνέουν την πολιτική θεωρία του Αβδηρίτη φιλοσόφου, βεβαίως, οφείλουμε να τονίσουμε ότι στις απόψεις του για την δημοκρατία διακρίνονται οι βασικές θέσεις των αρχαίων Ελλήνων, όπου η δημοκρατία εδραζόταν επί της αρχής της ισονομίας και της κυριαρχίας του νόμου (Κελεσίδου, 1994). Η φράση του Δημοκρίτου (*Απ.* 102) «καλὸν ἐν παντὶ τὸ ἴσον» είναι συνώνυμο της ισότητας, αλλά με ευρύτερο φάσμα εφαρμογής. Στοιχείο της ισότητας είναι η αναγνώριση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, όπως η αποδοχή από τους εύπορους της παροχής αγαθών προς τους πένητες, διότι αποκαθίσταται το «ἴσον» μεταξύ των πολιτών και επικρατεῖ στην πόλη ομόνοια (Δημόκριτος *Απ.* 255, Κελεσίδου, 1994).

Ο νόμος αποτελεί σημαντική παράμετρο και στην πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλους. Αναφέρεται στην κυριαρχία του και θεωρεί ότι διασφαλίζει δύο πράγματα: πρώτον, οι καλύτεροι εκ των πολιτών διευθύνουν τις πολιτικές υποθέσεις και δεύτερον, οι δημαγωγοί δεν δύνανται να παρεισφρήσουν στην λειτουργία του πολιτεύματος: «ἐν μὲν γὰρ ταῖς κατὰ νόμον δημοκρατουμέναις οὐ γίνεται δημαγωγός, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι τῶν πολιτῶν εἰσὶν ἐν προεδρίᾳ» (Αριστοτέλους, *Πολιτικά*, Δ 4, 1292 a 7-9).

Πολλές φορές οι εκλεγμένοι από τον λαό, οι οποίοι χειρίζονται τα κοινά καταλήγουν να αλλοιώσουν τους στόχους του πολιτεύματος, γεγονός που μεταβάλλει την μορφή και τον χαρακτήρα του (Saunders, 1992). Στον διαχωρισμό των ειδών της δημοκρατίας, ο Αριστοτέλης προτάσσει την ισότητα ως χαρακτηριστικό του πρώτου είδους, πράγμα που σημαίνει ότι δεν υφίστανται διακρίσεις μεταξύ των ευπόρων και των πενήτων, δηλαδή η μία τάξη δεν κυριαρχεί επί της άλλης (Αριστοτέλου, *Πολιτικά*, Δ 4, 1291 b 31-34). Όμως, σε αυτό το είδος δεν κάνει άλλη αναφορά, γεγονός που καταδεικνύει ότι η ισότητα δεν είναι χαρακτηριστική της δημοκρατίας, ίσως, διότι, όπως επισημαίνει ο R. Robinson (1995), ο δήμος δεν αποτελεί το σύνολο του πληθυσμού. Θεωρούμε ότι ως μελετητής των πολιτικών πραγμάτων και γνώστης της ανθρώπινης ψυχής, ο Αριστοτέλης γνώριζε ότι η τάξη, η οποία κατέχει την εξουσία ευνοεί τους ομοϊδεάτες της, επομένως μόνο στην σφαίρα του ιδεατού θα ήταν εφικτή η επίτευξη της ισότητας μεταξύ του συνόλου των πολιτών.

Ο Δημόκριτος δεν ορίζει την δημοκρατία, όπως ο Αριστοτέλης ως το πολίτευμα, το οποίο κυβερνούν οι φτωχοί και όχι οι πλούσιοι, δηλαδή δεν θεωρούνται η πενία και ο πλούτος κριτήρια του πολιτεύματος (Αριστοτέλους, *Πολιτικά*, 1279 b 18-19, 1290 b 1-3). Συγκεκριμένα, ο Σταγίριτης ορίζει την δημοκρατία ως το πολίτευμα εκείνο, όπου την εξουσία κατέχουν και ασκούν συλλογικά και κατά πλειοψηφία, κυρίως, μέσα από την εκκλησία του δήμου, όλοι οι ελεύθεροι πολίτες, οι οποίοι συμβαίνει να είναι φτωχοί: «ἔστι δημοκρατία ὅταν οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἄποροι πλείους ὄντες κύριοι τῆς ἀρχῆς ᾧσιν» (Αριστοτέλου, *Πολιτικά*, 1290 b 17-19). Αυτός ο ορισμός είναι ο πληρέστερος απ' όσους δίδει ο φιλόσοφος, διότι περιλαμβάνει τρία βασικά γνωρίσματα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Τα δύο είναι ποιοτικά –η ελευθερία και η οικονομική κατάσταση -και το τρίτο είναι ποσοτικό, δηλαδή ο αριθμός των φορέων της εξουσίας. (Παπαδής, 2001). Ουσιαστικώς, δυο είναι τα πολιτεύματα, εφόσον η διάκριση πραγματοποιηθεί συμφώνως προς την επιρροή τους στην πόλη, η ολιγαρχία και η δημοκρατία. Αυτό συμβαίνει, διότι οι κυρίαρχες τάξεις εντός της κοινωνίας είναι δύο, οι εύποροι και οι πένητες. Στην πορεία ο Αριστοτέλης διακρίνει σε περισσότερα είδη το κάθε πολίτευμα (Αριστοτέλου, *Πολιτικά*, Δ 4, 1291 b 5-14).

Επιπλέον, ο Δημόκριτος δεν ορίζει την δημοκρατία, όπως ο Πλάτων (*Πολιτεία*, 562 b), ο οποίος αναφέρει ότι η ελευθερία αποτελεί το συστατικό στοιχείο της δημοκρατίας. Οι πολίτες, κατά τον Δημόκριτο, θέτουν ως προτεραιότητα την εκπλήρωση του δημόσιου συμφέροντος, προκειμένου να κυβερνάται ορθώς η

πολιτεία. Βεβαίως, αναγνωρίζει ότι η πενία, όταν αφορά το κοινωνικό σύνολο είναι χαλεπότερη εν αντιθέσει προς τον ιδιώτη, δηλαδή δεν αγνοεί τις δυσμενείς συνέπειες της οικονομικής δυσπραγίας για τους πολίτες και την κοινωνία, απλώς, δεν αποτελεί τον καθοριστικό συντελεστή της ευημερίας του πολιτεύματος, όπως διατείνεται ο Αριστοτέλης: «ἀπορίη ξυνή τῆς ἐκάστου χαλεπωτέρη· οὐ γὰρ ὑπολείπεται ἐλπίς ἐπικουρίας» (Δημόκριτος, *Απ.* 252, 287 253, Κελεσίδου, 1994). Ο Δημόκριτος προτιμά ως πολίτευμα την δημοκρατία, διότι εξασφαλίζει στους πολίτες την ελευθερία λόγου για τις κοινές υποθέσεις, γεγονός που αποτελεί την προϋπόθεση για την απόκτηση της ευτυχίας (Δημόκριτος, *Απ.* 251). Αυτή η αντίληψη απορρέει από την ίδια την ανθρώπινη φύση, διότι οι άνθρωποι δεν δύνανται να ζήσουν και να ευτυχίσουν, αν δεν φροντίσουν τα κοινά συμφέροντα και την ικανοποίηση των κοινών αναγκών (Παπαδόπουλος, 1974). Επιπλέον, εγκωμιάζει την δημοκρατία και την αντιδιαστέλλει προς το αντιδημοκρατικό καθεστώς: «Ἡ ἐνδημοκρατὴ πενή τῆς παρὰ τοῖς δυνάστησι καλεομένης εὐδαμονίης τοσοῦτόν ἐστι αἰρετωτέρη, ὀκόσον ἐλευθερίη δουλείης» (Δημόκριτος, *Απ.* 251, Κελεσίδου, 1994). Η δημοκρατία συνιστά ελευθερία, ευδαιμονία σε αντιδιαστολή με την πενία και την δουλεία των αντιδημοκρατικών καθεστώτων. Η δημοκρατία ταυτίζεται με την υλική και την ηθική αυτονομία των πολιτών, οι οποίοι συμμετέχουν ενεργῶς στην διαδικασία της ασκήσεως της εξουσίας είτε ως κάτοχοι αξιωμάτων είτε ελέγχοντας τους ηγέτες. Το δημοκρατικό πολίτευμα προϋποθέτει την ανάπτυξη της πολιτικής συνειδήσεως των πολιτών και δραστηριοποίησή τους, ούτως ὥστε να υφίσταται η εδραίωση και η εύρυθμη λειτουργία του πολιτεύματος και να αποτρέπεται η φθορά του.

Ο φιλόσοφος δεν αποδέχεται, όπως πράττει ο Αριστοτέλης, την λέξη ευδαιμονία και χρησιμοποιεί για την ονομασία της ευτυχίας την ομηρική λέξη εὐθυμία, η οποία σημαίνει καλή διάθεση, καλή καρδιά, μεγάλο θάρρος κλπ. Επιπλέον, χρησιμοποιεί τους ὀρους εὐεστῶ (ευστάθεια), ἄρμονή, συμμετρίη, ἀταραξίη κλπ. Ο Barnes αναφέρει μία σειρά συγγραφέων, οι οποίοι εκθέτουν τους ανωτέρω ὀρους, ὀπως ο Στράβων τον ὀρο αθαυμαστία (*A 168*), ο Στοβαῖος τον ὀρο αταραξία (*A 167*) κλπ (Barnes, 2000⁵). Ὅλες αυτές οι λέξεις εννοοῦν τις καταστάσεις της ψυχῆς, οι ὀποιες προέρχονται ἀπό τα συναισθήματα της ευχαριστήσεως, της χαράς, της ηδονῆς ἀπό ὀρισμένες κινήσεις συμμετρικές (Παπαδόπουλος, 1974). Η ευτυχία εἶναι η ὀμαλή φυσιολογική κατάσταση της ψυχῆς, η κατάσταση της υγείας, ἐνῶ η δυστυχία ἐγκείται στην διατάραξη ἀπό διάφορες αιτίες της ὀμαλής καταστάσεως της ψυχῆς (Δημόκριτος, *Απ.* 191, Παπαδόπουλος, 1974).

Ο Δημόκριτος προβάλλει την μεσαία τάξη και γι' αυτό επιμένει στην ἀπόκτηση μέτριας περιουσίας ἀπό τους πολίτες, γεγονός που ισχυροποιεί περαιτέρω την προσπάθεια εδραιώσεως του δημοκρατικού πολιτεύματος (*Απ.* 285). Ὀμοίως, ο Σταγίριτης αναφέρει ὀτι η υγιῆς δημοκρατία ὑπάρχει ἐκεῖ, ὀπου υπερέχουν οι μέσοι, διότι ευκολότερα υποτάσσονται στις επιταγές του λόγου (Αριστοτέλους, *Πολιτικά*, 1295 b 6).

Ο Αβδηρίτης φιλόσοφος επισημαίνει, όχι μόνο τα προτερήματα, αλλά και τις ατέλειες του δημοκρατικού πολιτεύματος. Μία από τις στρεβλώσεις της δημοκρατίας είναι ότι δεν εξασφαλίζει την ανάδειξη των κατάλληλων προσώπων στον δημόσιο βίο. Γι' αυτό καλεί τους συγχρόνους του να εκλέγουν στα δημόσια αξιώματα τους αδέκαστους, τους ικανότερους και τους καλύτερους. Για παράδειγμα, ένας πολίτης, ο οποίος χρηματίζεται δεν είναι δυνατόν να αναλάβει δημόσιο αξίωμα (Δημόκριτος, *Απ.* 267, 75, 50). Θεωρεί ότι οι περισσότεροι εκ των πολιτών έχουν την δυνατότητα να κατέχουν αξιώματα, δεν αποκλείει τον λαό ούτε τον φοβάται, απλώς, πιστεύει ότι απαιτείται η γενίκευση της παιδείας, ούτως ώστε να αναδειχθούν τα προτερήματα του ανθρώπου και κάποιες ιδιότητές του να συστηματοποιηθούν: «πλέονες ἔξ'ἀσκήσιος ἄγαθοί ἢ ἀπόφύσιος», (Δημόκριτος, *Απ.* 242 57, 53, 59). Η έλλογη γνώση συνδέεται με την αυτογνωσία και την σωφροσύνη, οι οποίες υπάρχουν ως δυνατότητες σε όλους, πραγματώνονται, όμως, από τους ζητιάνους και τους εργηγορούντες (Ἡράκλειτος, *Β* 116, Κελεσίδου 1994).

Επίλογος

Ολοκληρώνοντας, θέλουμε να επισημάνουμε ότι η εδραίωση και η εύρυθμη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος δεν είναι δεδομένη, αλλά, όπως ανεδείχθη από τα κείμενα του Δημοκρίτου, απαιτεί την ενεργοποίηση των πολιτών, τον σεβασμό προς τις αρχές του, την επαγρύπνηση, την μη ανοχή προς τις ατασθαλίες των κυβερνητών και τον έλεγχο προς όλους. Δεν συγχωρείται ο εφησυχασμός, διότι караδοκούν οι άνθρωποι, οι οποίοι επιβουλεύονται το πολίτευμα. Οι πολίτες πρωτίστως έχουν χρέος να κρίνουν τις δικές τους πράξεις, δηλαδή να κάνουν, όπως θα λέγαμε με σημερινούς όρους αυτοκριτική: «κρέσσοντά οίκεία ἔλεγχειν ἄμαρτήματα ἢ τά ὀθνεῖα» (Δημόκριτος, *Απ.* 60). Θα προσθέταμε ότι οι πολίτες και, ιδίως, οι άρχοντες ευθύνονται για την λήψη ή μη των ορθών αποφάσεων, όσο αυτό είναι εφικτό, δεδομένου ότι η κοινωνία δεν υπακούει στις αξιώσεις μας και ως εκ τούτου είναι ανεξέλεγκτες οι βασικές παράμετροι. Συνεπώς, ο άρχων καλείται να αποφασίσει, όχι πάντα, με τον τρόπο που επιθυμεί, αλλά, συχνά, με ό,τι είναι εφικτό. Οφείλει τουλάχιστον να εξαντλεί τα περιθώρια και να αποδεικνύει διαρκώς την καθαρότητα του ήθους του, διότι στην αντίθετη περίπτωση θα ζητηθούν ευθύνες είτε για την απραξία του είτε για την χείριστη επιλογή του (Παπανούτσος, 1984²).

Βιβλιογραφία

- Κελεσίδου, Α. (1994). *Μελετήματα Προσωκρατικής Ηθικής*. Ακαδημία Αθηνών. Αθήνα.
- Κεσσιδής, Θ. (1985). *Ιστορικά, Φιλοσοφικά, Κριτικά*. Αθήνα.
- Μικρογιαννάκης, Ε. (2010⁶). *Παθολογία των Πολιτευμάτων στην Αρχαιότητα*. εκδ. Καρδαμίτσα. Αθήνα.
- Παπαδής, Δ. (2001). *Η Πολιτική Φιλοσοφία του Αριστοτέλη*. εκδ. Καρδαμίτσα.

Αθήνα.

Παπαδόπουλος, Θ. (1974). *Δημόκριτος, η ζωή, το έργο, το φιλοσοφικό του σύστημα*. εκδ. Στοχαστής. Αθήνα.

Παπανούτσος, Ε. (1984²). *Πρακτική Φιλοσοφία*. εκδ. Δωδώνη. Αθήνα.

Τσάτσος, Κ. (2005⁹). *Η Κοινωνική Φιλοσοφία των Αρχαίων Ελλήνων*, εκδ. Εστία. Αθήνα.

Barnes, J. (2000⁵). *The Presocratic Philosophers*. Routledge.

Cherniss, H. (1971). *Aristotle's Criticism of Presocratic Philosophy*. Octagon Books. N.Y.

Kenny, A. (2004). *Ancient Philosophy. Vol. 1*. Clarendon Press- Oxford.

Robinson, R. (1995¹). *Aristotle Politics, III and IV*. Clarendon Press. Oxford.

Saunders, J. T. (1992). *Aristotle the Politics*. Penguin Books.

Taylor, C.C.W. (2005). *Οι Ατομικοί Φιλόσοφοι*. τόμ. *Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι*. (επιμ.) Α.Α. Long. μτφρ. Θ. Νικολαΐδης-Τ. Τυφλόπουλος. εκδ. Παπαδήμα. Αθήνα. τίτλ. πρωτ. *The Cambridge Companion to EarlyGreek Philosophy*. Cambridge University Press. 1999.

Wolf, F. (1991). *Ο Αριστοτέλης και η Πολιτική*. εκδ. Καρδαμίτσα. Αθήνα.

DEMOCRITUS THEORY OF DEMOCRACY AND ITS EFFECT ON ARISTOTELIAN POLITICAL PHILOSOPHY

Anastasia Dimitrakopoulou

Abstract

In this paper we will refer to the theories of Democritus and Aristotle on democracy. Aristotle has accepted many views of Democritus. Of course, there are many differences between the two thinkers. For example, Democritus accepts that even a poor citizen could govern the state. Democritus and Aristotle think that the citizens are interested, above all, in the common good.

Keywords:

polis, citizen democracy, eudemonia, constitution